

hálózatot minél hamarabb felszámolják, a lehető legnagyobb pusztítást okozva. Egyik fő taktikai elemük a gyorsaság volt, tehát nem bajlódtak a leöltek módszeres kifosztásával, hanem a felégetett falvakat maguk mögött hagyva vágóban zúdultak a szomszédos települések felé. A tárgyalt településen a pusztítást végző csapatok fosztogatását a leégett épület is nehezítette, valószínűleg nem várták ki, hogy a tűz leohadjon, s hamarabb továbbálltak. Ennek köszönhetően maradhatott az épületben leöltek mellett a nagyobb számú nemesfém ékszer. E mennyiségének felmérésére csak tájékoztató jellegű adatot nyújt a feltárás során előkerült ékszerek és pénzek száma, mivel úgy tűnik, hogy az épületet a mongol veszély elmúltával módszeresen átkutathatták.

A szemtanú Rogerius, váradi kanonok egészen aprólékosan mutatja

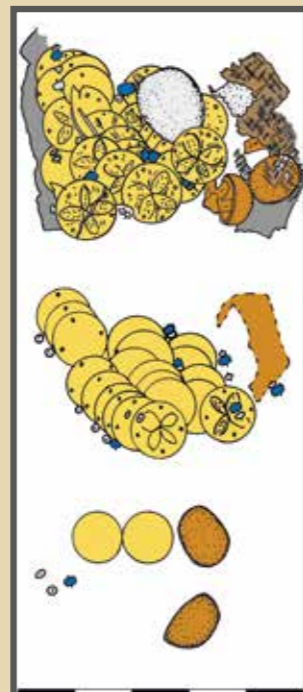
be a leégett településeken található maradványokat: „A tűz azokat a testeket kapta meg, amelyek egyházakban és falvakban elégték. Néha el is oltották a tüzet az ilyenféle égetésből származó zsiradékok. Ezek nem enyészthettek el rövid idő alatt. Mert találni lehetett sok helyen még igen hosszú ideig megfeketedett, de el nem enyészett bőrrel bevont csontvázakat, mert az ilyenek az állatoknak nem szolgálnak kedvelt étékül, csak akkor, ha másféleképpen mentek tönkre.” Ez a leírás teljesen élethűen vetíti elénk, hogy milyen kép fogadhatta a pusztítás után az idevetődőket. A környék hosszabb időn át pusztaként árválkodott, a régészeti eredmények ismeretében pedig csatlakozónak ahhoz az állásponthoz, miszerint a tatárjárás eseményei itt okozhatták az egyik legnagyobb kárt a népességben. Ezek

Üvegberakásos aranygyűrű

Ezüst köpűs karika

Az erszényből előkerült pártadiszkek rétegei

a területeken szinte biztos, hogy akár 80–90%-os népegsökkenéssel is számolhatunk. Ennek ellensúlyozására, és egy újabb mongol inváziótól tartva 1246 táján IV. Béla visszahívta a kunokat, akiknek Csértán nemzetsége települt meg Halas központtal a térségben.

Az, hogy végül mikor is lett felforgatva az épület, úgy vélem örök rejtély marad. Lehetséges, hogy a mongol hadak elvonulása után a túlélő magyarság maradvékai tértek vissza anyagi javakat gyűjteni a pusztulás helyszíneire. Másrésztől elképzelhető, hogy az 1246 táján frissen betelepülő kunok ezeket a romokat – melyek még állhattak – módszeresen átkutatták, és ekkor lett teljesen átforgatva az épületben található emberi maradványok nagy része. A romok és a korhadrt részek miatt ugyanakkor nem sikerült alapos munkát végezniük, de biztosan jelentős számú értéket vihettek el. A megmaradt részeket a nyomvonal kiásása tovább rongálta, így szűkítve a lehetőségeinket, hogy e 13. századi tragikus eseménysorozatnak a szárait kibogozzuk. Maga a lelőhely még ilyen hiányos és roncsolt állapotában is az egyik legjelentősebb és leggazdagabb tatárjárás kori leletgyűttest adta nekünk a Duna–Tisza közéről. Igazi értékét a gazdagságán kívül az adja, hogy az eddig ismert közvetett és közvetlen bizonyítékok egy helyen, egy csoportban kerültek elő, számos eddigi bizonytalan kérdésre választ adva.

Barbár kincsek a „Szent Hegy” árnyékában

Kiss P. Attila

Szent Márton és Pannónia Kereszténység a Római Birodalom határán

Szent Márton és a koldus (Simone Martini festménye 1320-ból)

Az európai néphagyomány szerves részét képezi a november 11-én ünnepelt Márton-nap, mely az őszi betakarításokkal és mezőgazdasági munkák éves rendjének hagyományos zárásával kapcsolódott össze. A magyar népszokások ezen a napon írják elő a liba fogyasztását és az újbórl kóstolását is. A természet lassú múlásának ünnepe a középkor egyik legkedveltebb katonaszentjének, a savariai születésű Szent Mártonnak a tiszteletével fonódott egybe a keresztény kalendáriumban. De ki volt Márton, akinek egyik leghíresebb tette, köpenyének kettévágása és annak a koldusnak történő adományozása az egész középkor egyik legkedveltebb képzőművészeti témája volt?

Keszthely és a Balaton nyugati csücskének régiójában található avar korra keltezett emlékmagyagot a kutatás a 20. század eleje óta egy külön egységként kezeli. Egyes kutatók a helyben továbbélő keresztény római lakosság, míg mások az avar korban behurcolt bizánci foglyok régészeti anyagának vélték a kultúra emlékeit. Ma általánosabban elfogadott nézet szerint a lelőhelyeknek csak egy kis részén mutatható ki a tényleges római kontinuitás, ellenben a kora avar korban gazdag nyugati (Itália, Meroving területek) és balkáni kapcsolatrendszerrel rendelkező lakosság beköltözése már bizonyítható. A kultúra továbbfejlődése a kora avar virágzást követően egyes lelőhelyeken egészen a késő avar korig kimutatható.

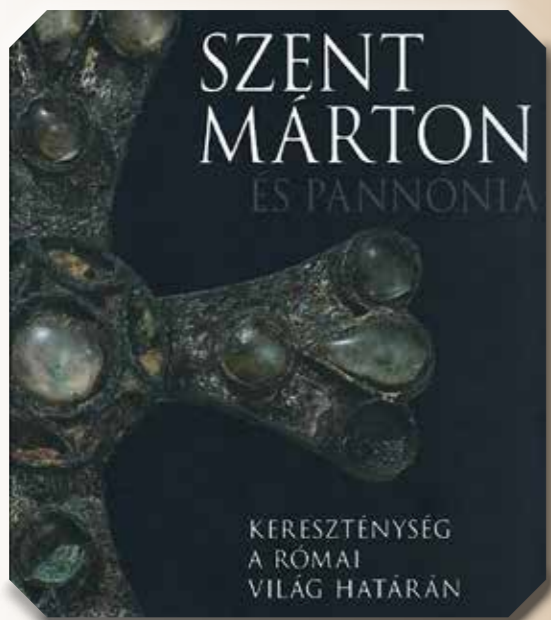
A katonából lett és a franciaországi Tours-ban püspökké szentelt férfi valamikor 316 vagy 336 táján született az egykori Pannonia provinciában, így a 2016-os év a szent feltételezett születésének 1700. jubileumát hozta el. Márton egy vallási-politikai tekintetben is nagy fordulatokat hozó korban élt, melynek során új csoportok jelentek meg a birodalom tartományjaiban. A pannóniai szenthez hasonló személyek gyakorta nagyon sokat tettek a különböző kultúrák közötti közvetítés terén, mint arról Márton életrajzána szerzője, Sulpicius Severus is több ízben megemlékezett: „Legtöbbször annyira megnyerte szentbeszédeivel a pogány lelkeket, hogy arra kérték, ne rombolja le szentélyüket, hanem a világosság fényét megismerve ők maguk pusztították el templomaikat.”

Egy nagyobb nemzetközi összefogás keretében a Márton pályájának és egyben életének kiindulópontját jelentő Szombathely városa, a Szombathelyi Püspökség és a Pannonhalmi Főapátság közös szervezésében egy nagyszabású kiállítás keretében kívánták a nagyközönség számára az emlékév időszakában bemutatni a mindenki számára csak távolról ismert szentet és korát. Míg a Vas megyei megyeszékhelyen Pannónia Márton születésének időszakában virágzó kultúráját, valamint az ott tapasztalható vallási sokszínűséget és a kereszténység 4. századi térhódítását mutatták be a kiállítás rendezői, addig az ezer esztendő Pannonhalmi apátság árnyékában, az Apátsági

A nagyharsányi ezüst korongfibula lovas szent ábrázolásával

A kiállításhoz kapcsolódó kiadvány

Major Látogatóközpontban a régió korai keresztény kultúrájára és az új vallás regionális, barbár közegben történő megjelenésére koncentráltak.

Az Apátsági Látogatóközpontban a korai kereszténység és a kora középkor spiritualitását és miszticizmusát idézte az enyhe félhomályban ügyes megvilágításokkal kísért installáció. Ez a kiállítótér letisztult egyszerűségével, a korai bazilikák világát idéző kerek megvilágításaival egyaránt az egykori „szent” épített környezet hatásának megelevenítését segítette. A pannonhalmi kiállítás alapvetően három fő tematikus egységre tagolódott: Pannonia

Az Apátsági Major Látogatóközpont

Az emlékvé logója

korai keresztény liturgiájának és emlékeinek bemutatása, a kereszténység továbbélése a tartományban és a régióban, valamint a barbár elit és a kereszténység kapcsolata. Az egyes tematikai egységeket a szent püspök élettörténetéből vett idézetek választották el, melyek egyben a látogatót át is vezették egyik részből a másikba.

A liturgikus tárgyak mellett (lámpafüggők, mécsesek, ládikaveretek) elsősorban keresztény feliratos emlékek (sírkövek, falfeliratok), faragott templomi korlátok és makettként bemutatott épületrekonstrukció (így a keszthely-fenekpusztai bazilika) kaptak itt helyet.

Az Avar Kaganátus vezetője, Baján kagán a bizánciaknak tett korábbi esküjét megszegve 579-ben hajókkal és szárazföldi erőkkel körbevette Sirmiumot. A hosszú ostrom alatt a lakosság minden erőtartalmát és készletét felélte, végül három évvel később 582-ben kénytelenek voltak a szabad elvonulás fejében feladni a fontos erősséget.

Külön kuriózumnak számított, és egyben a történelem egy drámai pillanatába engedett betekintést a Sirmiumból (Száva-szentdemeter, ma Sremska Mitrovica, Szerbia) az 580-as évek több évig tartó avar ostromának időszakából származó felirat, melynek ismeretlen szerzője egy imaformulaszerű fohással kéri Isten kegyelmét az ostromlottaknak.

Az időben és a térben előrehaladva a keresztény római állam kivonulása után helyben maradó kereszténység emlékeivel ismerkedhetett meg a látogató. Itt kaptak helyet azok a személyes tárgyak és leletek, melyeket a kutatás már régóta a helyben továbbélő

A késő antik templomi belső idéző pannonhalmi kőemlékek díszlete

Ereklyetartó a szentes-nagyhegyi gepida temető 84. sírjából

keresztényekhez kapcsolt (az úgynevezett Keszthely-kultúra tárgygyűjtései, vagy épp az avarok kereszténnyé válásához kötődő emlékei). A különböző mellkeresztek, keresztek, bullák, ampullák és korporsókat díszítő lemezkeresztek mellett művészi és kulturális tekintetben is kiemelkedőek a különböző Keszthely-kultúrához kötődő korongfibulák. Szintén ebben a részben kapott helyet az egyébként a szegedi Móra Ferenc Múzeumban őrzött szentes-nagyhegyi gepida temetőből előkerült ereklyetartó, mely megtalálása óta európai hírnévnek örvend!

A kiállítás harmadik nagy egységét a barbár elit emlékei jelentették, melyben a pogány-barbár alapok mellett a korai keresztény kultúra kapcsolat- és motívumrendszerei is egyaránt megjelennek. A barbár gyűjteményben a germán és steppei népek hiedelemvilágának egy-két jellegzetes emléke is helyet kapott, mely csak tovább színesítette a kiállításban megjelenő anyagot. A legkiemelkedőbb keresztény kapcsolatokat mutató tárgyak között a nagyszentmiklósi kincslelet edényei, a budakalászi korszó, vagy éppen a Kiskundorozsma határából előkerült szenzációs császárportrés csat (amely ugyancsak a szegedi múzeumban tekinthető meg) említhető, melyet a nagyobb közönség most először láthatott ilyen formában együtt. Az egykori barbár elit természetesen ezeknek a tárgyaknak a jelentős hányadát nem vallásos meggyőződésből, hanem sokkal inkább a korszak anyagi kultúráját meghatározni kívánó bizánci udvarban uralkodó divatok utánzásaként szerezte meg, készítette vagy viselte.

A répcelaki 5. századi előkelő germán női sírból származó aranyozott ezüst ékvéssett fibulapár és csat

Bizánci kereszttel és tükrözötten bevéssett monogrammal díszített gyűrű Apahidáról

A kiállítás értékében és kulturális tekintetben is nagyon széles anyagot vonultatott fel, és sok esetben nemcsak a hazai gyűjtemények, hanem külföldi múzeumok anyagát is felhasználta mondandójának bemutatására. A kiállításban szerepet vállaló 24 hazai intézmény közül a legnagyobb arányban a Magyar Nemzeti Múzeum, a Keszthelyi Múzeum és a szegedi Móra Ferenc Múzeum járult hozzá tárgyaitnak kölcsönzése révén a kiállítás anyagának gazdagításához. A tárgyak gazdag és egyedi kivitelük révén sok esetben magukért beszéltek, emellett egy-két alkalommal talán bizonyos részleteket érdemes lett volna a múzeumlátogatók számára jobban kihangsúlyozni (például nagyító alkalmazása révén), ugyanis az egyediségek talán némely esetben elsikkadhattak számunkra a színes arany-ezüst kavalkádban. Továbbá a cseh és szlovák régészeti anyagból pár éve megrendezett, a 9–10. századi kultúrát és kereszténységet bemutató morva kiállításhoz hasonlóan talán érdemes lett volna még némi interaktív tartalommal is színesíteni és bemutatni a korszak szokásait és művelődését. A roppant gazdag leletanyagot felvonultató kiállításnak ugyanakkor egy magyar és angol nyelven egyaránt megjelent, a kiállítás címét viselő színes, változatos tematikájú kötet állít további emléket.

○○○

